

Po katastrofě

(Carl Gustav Jung: Duše moderního člověka, strana 155 – 175)

Od roku 1936 je to poprvé, co se opět chápu pera ve věci Německa. V závěru svého článku ...

C. G. Jung: Wotan, Neue Schweizer Rundschau, 11. březen 1936.

... z toho roku jsem citátem z Voluspa: „Co ještě mumlá Wotan s Mimirovou hlavou”

upozornil na charakter nadcházejících apokalyptických událostí. Mýtus se naplnil a velká část Evropy leží v rozvalinách.

Před obnovou přijde vyklízení trosek, k němuž patří také rozvaha. Ptáme se po smyslu tragédie. I za mnou přišli tazatelé, kterým jsem musel podle nejlepších schopností skládat účty. Protože při výlučně ústním předávání snadno vznikají legendy, rozhodl jsem se, a to nikoli bez dlouhého váhání a rozmýšlení, že své názory vyjádřím opět formou článku. Jsem si dobře vědom, že Německo představuje problém obrovského rozsahu a že subjektivní názor lékaře a psychologa může postihnout jen dílčí aspekt gigantického klubka otázek. Musím se spokojit se skromnějším úkolem, odvedu jen svůj díl k práci na vyklízení, ale zdaleka ne k práci na obnově. Skutečně máme co vyklízet.

Při psaní tohoto článku jsem si uvědomil, jak je moje duše ještě rozjitřená a jak je pro člověka těžké mezi vlastními afekty najít alespoň poněkud vyrovnané a relativně klidné stanovisko. Měli bychom být sice chladnokrevní a silnější, avšak jsme všichni společně do německého dění zataženi mnohem hlouběji, než si chceme přiznat. Nejsme ani schopni soucitu, neboť srdce, které bychom k tomu potřebovali, ovládají zcela jiné city, a ty se teď chtějí hlásit o slovo jako první. Lékař ani psycholog nesmějí být jenom chladnokrevní -

nehledě na to, že toho nejsou vůbec schopni; ve vztahu ke světu nejsou jen lékařem nebo psychologem, ale jsou v něm sami uzavřeni se všemi svými afekty, jinak by tento vztah nebyl úplný. Připadal jsem si tedy, jako bych byl postaven před úkol proplout se svou lodí mezi Skyllou a Charibdou a přitom - jak je při takové plavbě zvykem - jedné části své bytosti zacpat uši a druhou část připoutat ke stěžni. Nechci to před čtenářem skrývat: ještě nikdy mě žádný článek nestál tolik mravního, ba co dím lidského úsilí. Nevěděl jsem, do jaké míry se to týká mne. Domnívám se, že i jiní jsou schopni se mnou tento pocit sdílet. Tato nejvnitřnější identita nebo „participation mystique” (mystické účastenství, pozn. překl.) s německým děním mi dala ještě jednou mučivě a bolestně prožít dosah psychologického pojmu kolektivní viny.

Musím proto k tomuto problému přistupovat nikoli z pozice chladnokrevné nadřazenosti, nýbrž z pozice přiznané podřízenosti.

Psychologické užívání slova „vina“ se nesmí zaměňovat s nějakou právně-morální konstrukcí. Psychologický pojem viny popisuje iracionální existenci subjektivního pocitu viny (nebo vědomí viny) nebo existenci objektivně přičítané viny (nebo imputované účasti na vině). O iracionální existenci objektivně přičítané viny jde například v případě, že je člověk členem rodiny, která měla neštěstí, že byla zhanobena zločinem rodinného příslušníka. Je přitom naprosto jasné, že ten člověk nemůže být činěn odpovědným ani právně ani morálně; „atmosférická vina“ se však projevuje už v tom, že člověku připadá jméno vlastní rodiny zhanobené, a trapně se ho dotýká, když je slyší vyslovovat cizími lidmi. Vina může být na narušitele práva omezena jen právně, mravně a intelektuálně; naproti tomu jako psychický fenomén přesahuje místní a lidské prostředí. Les, dům, rodina, dokonce vesnice, kde se stala vražda, cítí psychickou vinu a dostávají to pocítit i zvenčí. Pronajmeme si pokoj, o němž víme, že pár dní předtím v něm byl zabit člověk? Bude se někdo s radostí hrnout do manželství se sestrou nebo dcerou zločince? Nebude otec těžce zasažen, když se syn dostane do polepšovny, a nebude přinejmenším hluboce uražen ve své rodinné hrdosti, když bratranec téhož jména přinesl do domu hanbu? Nemusel by se každý slušný Švýcar - mírně řečeno -

stydět, kdyby naši vládu napadlo, že také zřídí lidská jatka á la Majdanek? To bychom se pak divili, kdybychom - vybaveni švýcarským pasem - museli na hranicích poslouchat poznámku: „Ces cochons de Suisses!“ („Ta švýcarská prasata!“) Ano, a nestydíme se trochu my všichni

-

právě proto, že jsme patrioti - že Švýcarsko zplodilo tolik vlastizrádců?

Uvnitř Evropy se sice my, Švýcaři, cítíme mimo atmosféru německé viny. Ale to se ihned změní, když se jako Evropané setkáme s jiným kontinentem nebo nějakým exotickým národem. Co asi řekneme, když se nás nějaký Ind zeptá: „Vy nám chcete přinášet křesťanskou kulturu? Copak to Evropa provedla v Osvětimi a Buchenwaldu?“ Pomůže nám pak snad, když řekneme, že se to nestalo u nás, nýbrž o několik stovek kilometrů dál na východ, že se to nestalo v naší zemi, nýbrž v zemi našich evropských sousedů? (V Evropě je přece ve srovnání s jinými kontinenty všechno tak blízko.) Co by nám asi říkalo, kdyby nějaký Ind rozhořčeně poukazoval na to, že jeho hanba není v Travancore, nýbrž v Hajdarábádu? Jistě bychom si pomysleli: „Ach co, Indie je Indie!“, a tak to na Východě bezpochyby znamená: „Ach co, Evropa je Evropa!“ Jakmile my, takzvaní

nevinní Evropané, vyjdeme za hranice kontinentu, pocítíme přes své čisté svědomí něco z kolektivní viny, kterou je Evropa obtížena. (Otázka mimochodem: Je Rusko tak primitivní, že ještě cítí naši vinu kontaktu, jak se také dá označit kolektivní vina, a proto nám vytýká fašismus?) Svět diskriminuje Evropu, na jejíž půdě nakonec vyrostly pochybné koncentrační tábory, a Evropa zatracuje Německo jako zemi a národ, které jsou pokryty mrakem viny, protože se to dělo v Německu a dělali to Němci.

Žádný Němec, a tím méně pak Evropan nebo křesťan nemůže popřít, že v jeho domě byl spáchán nejpříšernější zločin všech dob. Křesťanská církev nechť si posype hlavu popelem a roztrhne roucho za vinu svých dětí. Stín této viny padl i na ni, stejně jako na Evropu, matku zřůd. Tak jako musí Evropa skládat účty světu, musí Německo skládat účty Evropě. Tak jako nemůže Evropan namluvit Indovi, že se ho Německo netýká a že vůbec neleží v Evropě nebo že o Německu nic neví, nemůže ze sebe Němec před Evropanem setřást svou vinu tím, že bude předstírat nevědomost. Tím na svou kolektivní vinu kupí ještě hřích nevědomosti.

Psychologická kolektivní vina je tragickým prokletím: týká se všech, spravedlivých i nespravedlivých, kteří se nějak vyskytovali v blízkosti místa, kde se hrůza odehrávala. Žádný rozumný a svědomitý člověk nebude jistě tuto kolektivní vinu nerozvázněně přeměňovat ve vinu individuální tím, že bude činit odpovědným jednotlivce, aniž ho vyslechne. Takový člověk bude vědět, že je zapotřebí odlišovat individuálního viníka od toho, kdo je vinen jen kolektivně. Kolik lidí je však rozumných a kolik si jich dá práci, aby rozumnými byli nebo se jimi stali? V tomto ohledu nejsem optimista. Proto je kolektivní vina sice velice starou a primitivní, magickou nečistotou, avšak právě kvůli všeobecně rozšířenému nerozumu vysoce reálnou věcí, kterou nemůže opomíjet žádný Evropan mimo Evropu a žádný Němec mimo Německo. Pokud hodlá Němec s Evropou vycházet, měl by si uvědomit, že před Evropou stojí jako viník. Jako Němec zradil evropskou kulturu a její statky, způsobil své evropské rodině takovou hanbu, že se člověk musí červenat, když je za Evropana označen, loupežně přepadl, pronásledoval a zabíjel své evropské bratry. Němec nemůže očekávat, že se Evropa povznese na onu „finesse“, aby pokaždé nejdříve zkoumala, zda se zločinec jmenuje Müller či Meier. Evropa mu neprojeví důvěru, nebude s ním jednat jako s gentlemanem, a to tak dlouho, dokud se neprokáže opak. Že oficiální Němec žádným gentlemanem nebyl, to se totiž důkladně prokazovalo po celých dvanáct let.

Jestliže Němec uzná svou morální méněcennost jako kolektivní vinu před světem a nebude se pokoušet ji oslabovat nedostatečnými argumenty nebo ji zastírat nebo popírat, pak má rozumnou vyhlídku, že bude za nějakou dobu považován za slušného člověka a že ho tak alespoň jedinci kolektivní viny zprostí.

Proti psychologické kolektivní vině se asi namítne, že je předsudkem a nespravedlivým odsouzením šmahem. Jistě je, a to právě přímo tvoří její podstatu: neptá se, kdo je spravedlivý, a kdo nespravedlivý, je zatemňujícím mrakem; který se zvedá z místa neodčiněného zločinu. Je to psychický fenomén, a není to proto odsouzení německého národa, když se tvrdí, že je kolektivně vinen, ale je to pouze konstatování zjištěné skutkové podstaty.

Pronikneme-li do psychologie tohoto procesu hlouběji, brzy poznáme, že problém kolektivní viny má ještě širší a povážlivější aspekt než jen aspekt kolektivního předsudku.

Na základě skutečnosti, že totiž ani jeden člověk neobývá svůj duševní prostor jako hlemýžď ulitu, to jest oddělený od ostatních, nýbrž je svým nevědomým lidským bytím spojen s ostatními lidmi, nemůže se žádný zločin nikdy stát sám pro sebe, to jest jako izolované a izolovatelné psychické faktum, jak se zdá našemu vědomí, ale děje se v širším okruhu. Vzrušení, které vychází z každého zločinu, a vášnivý zájem o pronásledování zločince, soudní řízení a podobně dokazují, že zločin rozčiluje takřka každého, kdo není abnormálně tupý a apatický. Lidé rezonují, vciťují se do zločinu, pokoušejí se jej pochopit a vysvětlit... Něco se v nich vzňalo, a to od onoho ohně zla, který vyšlehl ve zločinu. Již Platón věděl, že pohled na ohavnost vytváří ohavnost uvnitř duše. Rozhořčení a volání po odplatě jsou namířena proti vrahovi, a to tím hlasitěji, vášnivěji a zlomyslněji, čím víc žhne jiskra zla ve vlastní duši. Je nepopíratelnou skutečností, že cizí zlo se okamžitě stává zlem vlastním, a to tím, že zase zažehne zlo ve vlastní duši. Vražda byla částečně spáchána na každém a dopustil se jí částečně každý; svedeni neodolatelnou fascinací zla jsme tuto dílčí kolektivní psychickou vraždu společně umožnili, a to tím víc, čím blíže jsme stáli a čím lépe jsme mohli vidět. Byli jsme tím bez zdráhání společně vtaženi do nečistoty zla, a nezáleží na tom, co s tím dělá naše vědomí. Pokud jsme morálně rozhořčeni, je naše rozhořčení tím jedovatější a pomstychtivější, čím silněji v nás hoří oheň zažehnutý zlem. Tomu neunikne nikdo, neboť každý je natolik člověkem a patří natolik do lidského společenství, že i každý zločin nějakým způsobem v nějakém koutku naší mnohotvárné duše vyvolává nejutajenější zadostiučinění, které

ovšem - při příznivé morální dispozici - v sousedních oblastech vyvolává opačnou reakci. Silné morální dispozice jsou však bohužel relativně vzácné, takže když se zločiny hromadí, dá se rozhořčení snadno přehlúšit, a zlo se tak stane platnou módou. Každý má v sobě i svého „statistického“ zločince a stejně tak duševně chorého nebo svatého. Na základě této obecné lidské pravlohy existuje všude odpovídající sugestibilita, respektive náchyllost.

Zločinu připravovala půdu právě naše doba, to jest poslední půlstoletí. Cožpak například nikomu ještě nepřipadlo záhadné, že se lidé tak všeobecně zajímají o detektivní romány?

Už dávno před rokem 1933 viselo ve vzduchu cosi jako neurčitý pach spáleniny a lidé se vášnivě zajímali o odhalení místa požáru a vypátrání žháře. Když pak nad Německem vystoupily těžké mraky kouře a požár Reichstagu dal signál, vědělo se, kde je žhář, to zosobněné zlo. Toto odhalení bylo děsivé, avšak v dalším dění působilo v jistém smyslu úlevu, že teď člověk věděl to nejrozhodnější, totiž kde je bezpráví a že on sám je na druhé straně, v táboře slušných lidí, jejichž morální rozhořčení mohlo stoupat stále výš, úměrně s narůstající vinou na straně druhé. Dokonce ani volání po masových popravách už neznělo v uších spravedlivých falešně a spálení německých měst bylo prožíváno jako boží soud. Nená-

vist si našla úctyhodné motivy a vyrostla ze stavu domácí a osobní idiosynkrazie - a to všechno, aniž ctihodné publikum tušilo, v jak bezprostředním sousedství zla se tím pohybuje.

Ať si nikdo nepředstavuje, že by této hře protikladů mohl někdo uniknout. Sám světec by musel setrávat v ustavičné modlitbě za duše Hitlera a Himmlera, gestapa a SS, aby ihned napravil úhonu, kterou utrpěla jeho duše. Pohled na zlo zažehá zlo v duši. To je nevyhnutelné.

Nejen zavražděnému, nýbrž i vrahovi a celému lidskému okolí zločinu bylo způsobeno utrpení a křivda. Cosi se utrhlo z temné propasti světa a otrávil vzduch k dýchání a do čisté vody přimísilo chť krve, hnusnou a vzbuzující odpor. Jsme sice nevinní, vždyť jsme oběti, jsme oloupení, podvedeni, znásilněni, a přesto nebo právě proto v našem morálním rozhořčení plane plamen zla. Musí tomu tak být, to znamená, je to nutné, že se někdo bouří a že se stává popravčím mečem osudu: zlý čin se musí odpykat, jinak zlí zničí svět nebo se dobří zalknou vztekem, kterému nedají průchod, přičemž se v žádném případě nestane nic dobrého.

Když někdo vnesl do našeho řádu zlo, pak toto zlo vtrhlo takřka všude do začarovaného psychického kruhu. Akce nevyhnutelně vyvolává reakci, která musí v tomto bodu narušení dopadnout právě tak zle jako zločin a

snad ještě hůř, neboť zlo přece musí být zcela vybito. Aby se vůbec dalo uniknout ze znečištění zlem, vyžadovalo by to vlastní obřad -

„rite de sortie”, který by spočíval ve slavnostním vyhlášení viníka a následném smytí viny ze soudce, kata a publika.

Věci, které se děly v Německu, a morální devastace celé generace „osmdesátimilionového” národa znamenají úder proti Evropanovi vůbec. (Dříve bychom takové věci nejspíš vylučovali do „Asie”.) To, že se člen evropské kulturní rodiny mohl dostat až tam, kde jsou koncentrační tábory, vrhá povážlivé světlo na všechny ostatní. Vždyť kdo nakonec jsme, abychom si mohli namlouvat, že u nás by něco podobného bylo vyloučeno?

Znásobíme-li švýcarské obyvatelstvo dvaceti, budeme „osmdesátimilionovým národem” a naše veřejná inteligence a morálka budou pak v důsledku duchovně a morálně zhoubného vlivu masového nahromadění a zmasovění dvacetkrát menší. Tím byl vytvořen základ ke kolektivnímu zločinu a bude to už zázrak, pokud k němu nedojde. Cožpak vážně věříme, že my bychom před ním byli uchráněni? My, kteří mezi sebou máme tolik vlastizrádců a politických psychopatů? S hrůzou jsme zaznamenali, čeho všeho je člověk schopen, a co bychom tedy i my dovedli, a od té doby nás hryže hrozná pochybnost o lidstvu, do něhož jsme také zahrnuti.

Nicméně - a v tom bychom měli mít jasno - takovou degeneraci mohou přivodit jen určité podmínky. Především je k tomu zapotřebí nahromadění městských, industrializovaných mas, to znamená jednostranně zaměstnaných, ze své půdy vykořeněných, které ztratily jakýkoli zdravý instinkt, dokonce i instinkt sebezáchovy. Instinkt sebezáchovy se totiž ztratil v míře, v jaké se očekává od státu, což je špatný symptom. Čekám-li něco od státu, znamená to, že to čekám od všech ostatních (= stát) místo od sebe sama. Každý visí na druhém ve falešném pocitu jistoty, protože člověk nevisí ve vzduchu o nic méně, když tam visí s desetitisícem jiných. Jenže člověk si své nejistoty už nevšímá. Vzrůstající očekávání od státu a spoléhání na stát nejsou dobrým symptomem, znamenají totiž patrně, že národ je na nejlepší cestě k tomu, aby se z něho stalo stádo ovcí, které vždycky čeká od pastýře, že je vyžene na dobrou pastvu. Pastýřská hůl se brzy promění v železné pruty a pastýři se promění ve vlky.

Nebylo snadné přihlížet, jak celé Německo vydechlo, když psychopat stížený velikášstvím řekl: „Já přebírám zodpovědnost.” Kdo ještě má instinkt sebezáchovy, ví zcela přesně, že ten, kdo mu chce odebrat odpovědnost, může být jen podvodník, neboť nikomu, kdo má zdravý

rozum, přece nenapadne, aby na sebe bral odpovědnost za existenci někoho jiného. Ten, kdo všechno slíbí, nedodrží nic a každý, kdo příliš slibuje, se ocitá v nebezpečí, že užije špatných prostředků k tomu, aby svůj slib splnil, a tím se vydává na cestu ke katastrofě. Neustálé rozšiřování státní péče je jistě na jedné straně velmi pěkné, ale na druhé straně je to jedna z největších povážlivostí, protože člověka připravuje o individuální odpovědnost a produkuje infantily a ovce. Kromě toho vzniká nebezpečí, že schopní lidé budou nakonec využíváni lidmi neodpovědnými, jak tomu bylo ve svrchované míře právě v Německu. Musíme se snažit zachovat občanovi sebezáchovný instinkt za všech okolností, neboť jakmile je člověk jednou odtržen od živných kořenů svých instinktů, stává se hříčkou všech vichrů; pak je jen nemocným zvířetem, je demoralizovaný a degenerovaný a zdravý stav může být znova nastolen jen skrze katastrofu.

Když něco takového říkám, mám ovšem pocit, že jsem jako prorok, který podle zprávy Josefa Flavia bědoval nad městem, když Římané obléhali Jeruzalém. Městu to nebylo nic platné a proroka zasáhl kámen vystřelený prakem.

My na zemi při nejlepší vůli ráj zřídit nedokážeme, a kdyby se nám to přece jen podařilo, pak bychom ve velice krátkém čase v každém ohledu zdegenerovali. S rozkoší bychom svůj ráj zničili a pak bychom se tomuto zničení stejně hloupě podívovali. Jsme-li přitom „osmdesátimilionovým národem“, jsme přesvědčeni, že za tu škodu mohou „druzí“, a nejsme ani schopni si sami sebe tak dalece vážit ani si tolik důvěřovat, abychom byli alespoň za něco zodpovědni nebo byli něčím vinni.

Je to chorobný, demoralizovaný a duchovně nenormální stav: jedna strana dělá věci, o kterých druhá strana (takzvaná „slušná“) nechce nic vědět. Ta druhá strana je ve stavu chronické defenzivy vůči skutečným i domnělým obviněním, která okolí vznáší mnohem méně než soudce v našem srdci. Jelikož je to přirozený pokus o uzdravení, neměli bychom proto stavět německému národu příliš dlouho před oči jeho vlastní ohavnosti, jinak přehlušíme žalobce v srdci (a to i ve vlastním, spojeneckém srdci). Kdyby jen lidé věděli, jaký je to zisk, když člověk nalezne svou vlastní vinu, jaká je to hodnota a jaké zvýšení duševní úrovně. Avšak zdá se, že toto pochopení zatím nikde nesvítá. Místo toho je až příliš slyšet o pokusech z viny se vykrotit, „nikdo nechtěl být nacistou“. Němci nikdy nebylo zcela lhostejné, jaký dojem dělá na cizinu. Nelíbilo se mu, když s ním cizina nesouhlasila, nelíbilo se mu dokonce, když ho jen kritizovala. Pocity méněcennosti právě činí člověka citlivým a podněcují ho ke kompenzačním pokusům o imponování; vnucuje se

mohutně okolí nebo „německou dovednost“ rázně demonstruje až k teroru a střílení rukojmích, což je hodnoceno spíš z hlediska prestiže než z hlediska vraždy. Pocity méněcennosti jsou zpravidla méněcenným citem, což není žádná slovní hříčka. Žádný intelektuální nebo technický výkon světa nemůže vyrovnat méněcennost citu. Okrášlení pseudovědeckými rasovými teoriemi neučinilo vyhlazení Židů přijatelným a falšováním dějin se pochybná politika nestala hodnověrnou.

Tato podívaná připomíná onu postavu, kterou tak výstižně popsal Nietzsche, totiž postavu „bledého zločince“, který má ve skutečnosti všechny znaky hysterie. Nechce a nemůže si připustit, že je takový, jaký je; nedokáže unést svou vinu, jako nebyl ani schopen se jí nedopustit. Ba nehrozí se ani toho, že si sebeklamem ušetří pohled na sebe sama. Děje se to sice všude, ale jak se zdá, nikde tak nacionálně zřetelně jako v Německu. Nejsem přece vůbec první, komu je nápadný německý pocit méněcennosti. (Co řekli o své vlastní zemi Goethe, Heine a Nietzsche?) Pociť méněcennosti totiž právě neznamena, že by byl neoprávněný. Platí nejenom pro stránku nebo funkci, ve které se projevuje, ale vztahuje se na sice nezřetelně tušenou, avšak reálně existující méněcennost. Taková méněcennost dává snadno podnět k hysterické disociaci osobnosti, která spočívá v podstatě v tom, že jedna ruka neví, co dělá druhá, že člověk by chtěl přeskočit vlastní stín a že všechny temné viny, všechno méněcenné hledá u druhého. Člověk je proto ustavičně obklopen lidmi, kteří nemají pochopení, lidmi, kteří jsou vedeni jen špatnými motivy a méněcennými škůdci, lidmi druhé kategorie, takzvanými „podlidmi“, které by měl pro udržení své vlastní výše a dokonalosti vyhladit. Už jen v takových myšlenkových pochodech a pocitech se ukazuje, jak funguje pocit méněcennosti. Všichni hysterici jsou proto křečovití trýznitelé, protože se nechtějí trápit se svou vlastní méněcenností. Protože však nikdo nemůže vyskočit z kůže a uniknout sobě samému, vstupuje takový člověk všude sám sobě do cesty jako svůj vlastní zlý duch, a to se pak označuje jako hysterická neuróza.

Všechny tyto patologické znaky, naprostá slepota vůči vlastnímu charakteru, autoerotické sebeobdivování a sebeokrašlování, snižování a terorizování bližních (jak opovržlivě Hitler hovoří o vlastním národě!), projekce vlastního stínu, lživé falšování skutečnosti, „dělání dojmu“ a snaha imponovat, balamucení a podvádění - to všechno se snoubí v jednom muži, u něhož se klinicky zjistilo, že je hysterik, a kterého podivný osud učinil na dobu dvanácti let politickým, mravním a náboženským exponentem Německa. Je to čistá náhoda?

Přesnější Hitlerova diagnóza by patrně byla pseudologia phantastica, totiž forma hysterie, která se vyznačuje zvláštní schopností věřit vlastním lžím. Takoví lidé mají zpravidla po jistou dobu pronikavý úspěch, a proto jsou společensky nebezpeční. Nic nepů-

sobí tak přesvědčivě jako lež, kterou si člověk sám vymyslel a které sám věří, nebo zlý čin nebo úmysl, který člověk sám považuje za dobrý; v každém případě je mnohem přesvědčivější než veskrze dobrý člověk nebo dobrý čin a než zlý člověk a jeho veskrze zlý čin. Německý národ by nikdy nemohl naletět na tato Hitlerova hesla, která se cizinci - až na malé výjimky - jeví jako směšná, patetická, to jest zjevně hysterická, a na jeho žensky vřeštivé řeči, kdyby tato postava - která mně, podle toho jak jsem ji viděl na vlastní oči, připadala jako psychický strašák (nášada koštěte jako natažená paže) - nebyla zrcadlovým obrazem všeobecné německé hysterie. Člověk se přece neodvážil označit rovnou celý národ za „psychopaticky méněcenný” bez důkladného uvážení, ale byla to - ví Bůh - jediná možnost, jak alespoň do jisté míry vysvětlit masové působení tohoto šaška. Žalostnou nevzdělanost, na ní založenou fantazii přepjatou až k bludu, jen průměrnou inteligenci při hysterické prolhanosti a adolescentní mocenskou představivost - to vše měl tento demagog vepsáno ve tváři. Všechny jeho pohyby byly umělé, protože je nastudoval hysterický mozek, který dbal jen na to, jak udělat dojem. Na veřejnosti se choval jako někdo, kdo je už postavou vlastní biografie, v tomto případě jako temná, „železná”, „démonická” postava hrdiny z románu z půjčovny knih a světa představ dětinského publika, které za svou znalost světa vděčí božským postavám ze špatných filmů. Na základě těchto dojmů jsem tehdy (1937) došel k závěru, že konečná katastrofa bude patrně mnohem větší a krvavější, než jsem do té doby předpokládal. Neboť toto právě tak průhledné jako hysterické teatrální vystupování se neodehrávalo na „prknech, která znamenají svět”, ale spočívalo na pancéřových divizích wehrmachtu a na německém těžkém průmyslu. „Osmdesátimilionový národ” se proti malému, v každém případě neúčinnému vnitřnímu odporu tlačil do cirkusu, aby byl přítomen svému vlastnímu roztrhání.

Z Hitlerových spolupracovníků jsou Goring a Goebbels podobně působivými postavami. První je z rodu bodrých šejdířů, druhý je jako zjevný, přírodou zkrácený a zároveň poznamenaný kavárenský literát a falešný hráč, právě tak hodný opovržení jako nebezpečný.

Každý kousek z této dojemné triády by sám o sobě stačil, aby přiměl instinktivně nadaného a nepokřiveného člověka k tomu, aby se před těmito lidmi třikrát pokřižoval. Ale co se stalo?

Hitler byl vynesena na nebesa, našli se dokonce teologové, kteří v něm viděli spasitele. Goring byl populární pro své slabosti. O jeho zločinech chtělo vědět jen málo lidí. Goebbelse lidé trpěli, poněvadž k úspěšnosti podle určitého názoru patří i lhaní, protože úspěch dle téhož názoru ospravedlňuje všechno. Tito tři najednou jsou tak silným soustem, že je téměř nepochopitelné, že se něco tak monstrózního vůbec mohlo dostat k vládě. Avšak nezapomí-

nejme, že to posuzujeme z přítomnosti a se znalostmi událostí, které vedly ke katastrofě. Náš úsudek by však vypadal značně jinak, kdybychom například měli k dispozici jen znalosti let 1933 a 1934. Bylo toho tehdy v Německu i v Itálii nemálo, co bylo přesvědčivé a mluvilo ve prospěch režimu. To, že z německých silnic zmizely statisíce bezcílně se potulujících lidí, byl důkaz, o kterém se nedalo pochybovat. Osvěžující vítr, který po stagnaci a rozkladu poválečných let vanul oběma zeměmi, byl vůbec svůdným znamením naděje. Celá Evropa na tu podívanou hleděla jako Mr. Chamberlain, který se jako nejhoršího obával nanejvýš místního deště. Ke géniu pseudologiae phantasticae, z níž Benito Mussolini také něco chytil (byl v tom brzděn, dokud žil jeho bratr Arnaldo), patří také to, že je tak velice přesvědčivá a hodnověrná. Svůj plán předkládá světu tím nejbezelstnějším způsobem, hledá si správná slova, která končí na -ost a -ství, náležitě poukazuje na neviditelnou velrybu a nedá se vůbec odhalit, že její záměr je od počátku zlý. Existuje dokonce možnost, že úmysl je dobrý a jeho dobrota neklame. V případě Mussoliniho se například černobílý obraz nezdá být případný. U

pseudologie není jisté, že podvodný záměr je hlavním motivem; hlavní roli často hraje „velký plán“, a teprve když se blíží choulostivá otázka jeho uskutečnění, musí se nakonec podle poučky „účel světí prostředky“ strpět každá možnost a každý prostředek musí být dost dobrý; to znamená, že špatným se záměr stává teprve tehdy, když velké publikum bere pseudologa vážně. Musí faustovsky uzavřít pakt s ďáblem, a tím se dostane na šikmou plochu. Lze si představit, že i u Hitlera to tak více či méně probíhalo - „in dubio pro reo!“ Hanebnosti v jeho knize, jejíž švábský patos odzbrojuje, ovšem nutí k zamyšlení a člověk se ptá, zda se zlý duch nezmocnil toho muže už dávno předtím, než převzal moc. V Německu bylo kolem roku 1936 mnoho lidí znepokojeno a projevovalo obavy, že by vůdce mohl podlehnout „špatným vlivům“, že užívá příliš mnoho „černé magie“ atd. Jsem přesvědčen, že tyto pochyby tehdy přišly moc pozdě, ale právě tak se mi zdá být docela dobře možné, že Hitler sám měl kdysi dobrý záměr a teprve v průběhu svého vývoje propadl užívání

nesprávných prostředků nebo zneužívání svých prostředků.

Chtěl bych však především zdůraznit, že k podstatě pseudologa patří to, že je hodnověrný a že dokonce ani pro člověka zkušeného není nijak jednoduché vytvořit si úsudek. Nesnadné je to zejména tehdy, když je jeho počínání zdánlivě ještě ve stadiu idealismu. Pak se vůbec nedá předvídat, jak se budou věci vyvíjet později. Jedinou možností je pak chamberlainovský postoj „giving-a-chance”. Převážná většina Němců - stejně jako cizina - nebyla informována, a proto byla pochopitelně vydána napospas Hitlerovým řečem, které byly pro německý vkus (a nejen pro německý) d'ábelsky dobře laděny.

Jakkoli lehké je pochopit počáteční svedení, tak těžko pochopitelné se člověku zdá, že se nedostavila reakce. Existovali přece vojenští velitelé, kteří svým jednotkám mohli přikázat cokoli. Proč se nedostavila reakce, následek pochopení? Dokáží si to vysvětlit jen zvláštním duchovním stavem, přechodnou nebo chronickou dispozicí, která by se dala označit za hysterii, když se s ní setkáme u jednotlivce.

Protože nemohu předpokládat, že laik ví, co se má rozumět pod „hysterií”, musím podotknout, že „hysterická” dispozice tvoří podskupinu takzvaných „psychopatických méněcenností”. Tento pojem vůbec nemá znamenat, že by jedinec nebo národ byli celkově „méněcenní”, má znamenat jen to, že vedle všech možných kvalit je tu ještě „locus minoris resistentiae” („místo menšího odporu”, pozn. překl.), určitá nestabilita. Hysterická dispozice spočívá v tom, že protiklady, které jsou inherentní každé psyche, obzvláště protiklady charakterologické, jsou od sebe odděleny poněkud více, než je tomu u takzvaných normálních osob. Větší distance způsobuje větší energetické napětí, čímž se vysvětluje nepochybná energie a činorodost Němců. Na druhé straně však tato větší distance protikladů způsobuje rozpory ve vnitřním člověku, konflikty svědomí, charakterové disharmonie, stručně řečeno všechno to, co vyjadřuje Goethův Faust. Nikdo, kdo není Němec, by takovou postavu nikdy nedokázal vytvořit, tak nekonečně je německá. Na ní vidíme touhu „hladovce po nekonečnu”, která pramení z vnitřní rozporuplnosti a rozervanosti (Goethe, Faust, 2. díl). Vidíme na ní onen „erós dálav”, eschatologické očekávání velikého naplnění; na ní zakoušíme onen nejvyšší duchovní vzlet a sestup do viny a temnoty, ba co ještě hůř, vidíme na ní pád do hochštaplerského podvodu a vražedného násilí, vidíme účinek paktu se zlem. I Faust je rozpolcený a vytvořil si ze sebe „zlého” v podobě Mefistofela, aby měl v případě nutnosti alibi. Také on „o tom nic neví”, totiž neví, co d'ábel provedl s Filemonem a Baucidou, a nikde u něho

necítíme opravdové přiznání a opravdovou lítost. Hlasité i tiché velebení úspěchu veskrze znemožňuje morální úvahu stejně tak jako etickou konfrontaci, takže morální osobnost Faustova zůstává mlhavá. Faust nikde nedosahuje charakteru skutečnosti: není skutečným člověkem a nemůže jím být (alespoň naездеjším světě), ale zůstává německou ideou člověka, a tím jakýmsi odrazem německého člověka, i když třeba přehnaným a zkresleným.

Hysterická povaha spočívá v takzvané systematické disociaci, v uvolnění protikladů, které jsou normálně pevně spojeny, v uvolnění, které někdy dospívá až k rozštěpení osobnosti, to jest ke stavu, kdy už skutečně jedna ruka neví, co dělá druhá. Je pravidlem, že panuje podivuhodná nevědomost co se týče stínu. Člověk zná jen své dobré motivy, a když se ty špatné už nedají popřít, je právě „nadčlověkem a panským člověkem” bez skrupulí, člověkem, který se mylně domnívá, že se do šlechtického stavu povyšuje dosahem svého cíle.

V důsledku nevědomosti o druhé stránce vzniká velká vnitřní nejistota: člověk dobře neví, kdo je, někde se cítí méněcenný, ale nechce vědět kde, a touto novou méněcenností zvětšuje méněcennost už existující. Z této vnitřní nejistoty vyplývá prestižní psychologie hysterika, „dělání dojmu”, předvádění a vnucování zásluh, nikdy neutuchající touha po uznání, obdivu, souhlasu, oblíbenosti. Z této vnitřní nejistoty vyplývá rovněž vychloubačnost, domýšlivost, arogance, drzost a netaktnost, v jejichž důsledku se mnozí Němci, kteří se doma pokořují, postarali v cizině o špatnou reputaci svého národa. Z této nejistoty rovněž vyplývá onen nedostatek občanské odvahy, který kritizoval už Bismarck. (Napadá mě žalostná role generality.)

Nedostatek reality, který nás napadne u Fausta, způsobuje u německého člověka příslušný nedostatek realismu. O realismu jen mluví, mluví o realismu „chladném jako led”, o realismu, na kterém se dá snadno rozpoznat hysterie: jeho realismus je póza. Hraje teatrální realističnost, ve skutečnosti však chce dobýt svět proti celému světu. Neví ovšem, jak na to.

Jen by mohl vědět, že se to už jednou nepodařilo. Vhodný důvod, jak se z neúspěchu vylhat, se hned najde a hned se mu také uvěří. Kolik Němců uvěřilo legendě o ráně dýkou z roku 1918? Kolik legend o ráně dýkou už máme dnes? Víra v lež, která splňuje přání, je známý hysterický symptom a jasná méněcennost. Vždyť by se dalo předpokládat, že puštění žilou za první světové války by mohlo stačit, ale ne, sláva, výboj, opojení krví zamlžily německé hlavy natolik, že ani ze skutečnosti vnímané tak jako tak

slabě neviděly vůbec nic. V

individuálních případech se něco takového označuje jako hysterický mráкотný stav. Když se v takovém stavu ocitne celý národ, běží s jistotou náměsíčníka po střechách za vůdcovským médiem, až nakonec leží se zlámanou páteří na ulici.

Kdybychom takovou válku začali my Švýcaři, kdybychom právě tak slepě nedbali všech zkušeností, všech varování, všech znalostí světa, kdybychom nakonec zřídili nějaké originální vydání Buchenwaldu, byli bychom jistě nepříjemně udiveni, kdyby někdo venku tvrdil, že Švýcaři jsou všichni dohromady pomatení. Žádný rozumný člověk by se nad takovým závěrem nepodívoval. Avšak dá se něco takového říci o Německu? Nevím, co si o tom myslí sami Němci. Vím jen, že se u nás v době cenzury takové věci nahlas říkat nesměly a teď se zase neříkají z ohledu na Německo, které je na dně. Ano, ale kdy se potom člověk může odvážít pokusu o vytvoření nějakého názoru? Mně se zdá, že dějiny posledních dvanácti let jsou chorobopisem hysterika. Pravda se nemá před nemocným skrývat, protože když lékař stanovuje diagnózu, dělá to ne proto, aby nemocnému způsobil újmu, aby ho tím třeba ponížil nebo zhanobil, naopak, diagnóza je součástí lékařského porozumění hledajícího lék. Neuróza nebo neurotická dispozice nejsou nic nečestného, je to handicap, případně facon dej parter.

Neuróza není žádná smrtelná choroba, ale zhoršuje se jen tou měrou, v jaké o ní člověk nechce nic vědět. Když říkám o Němcích, že jsou duševně nemocní, jsem přece blahovolnější, než kdybych říkal, že jsou zločinci. Nechtěl bych dráždit známou citlivost hysterika, ale teď už nesmíme přehlížet všechny trapnosti a pomáhat nemocnému zapomenout na všechno, co se stalo, aby jeho chorobný stav nebyl rušen. Takovou potupu bych duševně zdravému a slušnému Němci způsobit nechtěl, že bych totiž od něho očekával zbabělost v podobě útěku před vlastním obrazem. Měli bychom mu dopřát té cti, říci mu pravdu jako muži a nezatajovat mu, že naše duše je ve své největší hloubi dotčena hrůzami, které se dály v jeho zemi a které Němci napáchali v Evropě. Jsme zraněni a pobouřeni, necítíme žádnou zvláštní lásku a dobrotu - tento stav se nedá úmyslně a koncentrací vůle přelhat do takzvané křesťanské „lásky k bližnímu”. Kvůli slušnému a duševně zdravému Němci bychom to dělat neměli, neboť pravda je mu jistě milejší než litování, které uráží.

Zastíráním pravdy se žádná hysterie nevyléčí, a to ani hysterie jednotlivce, ani hysterie národa. Můžeme však o celém národě říci, že je hysterický? Můžeme i nemůžeme tak učinit ve stejné míře jako v případě

jednotlivce. Ani nejpomatenější člověk není pomatený totálně.

Nemálo funkcí je u něho ještě v normálním stavu a může mít dokonce období, ve kterých je docela normální. O co víc to tedy platí v případě hysterie, kde vlastně existuje jen zveličování a přehánění na straně jedné a oslabení až přechodné ochromení na straně druhé. Hysterik je i přes svůj psychopatický stav téměř normální. Lze rovněž očekávat, že mnohé části psychického těla národa jsou naprosto normální, i když celkový výsledek nemůžeme označit jinak než jako hysterický.

Němec má nepochybně svou vlastní psychologii, která jej přes tolik obecných lidských vlastností pořád ještě odlišuje od sousedních národů. Sami Němci přece předvedli světu, že se považují za panský národ a že si mohou dovolit nedbat žádných ohledů. Ostatní národy označili za méněcenné a dokonce je zčásti vyhladili.

(Na tomto místě je v prvním vydání ...

Srov. Neue Schweizer Rundschau, s. 81 a násl. Čtenáře, který má obzvláštní zájem, odkazujeme kromě toho na svazky korespondence (nakladatelství Walter, Olten 1972/73). Odstavce v závorce v angloamerickém vydání Jungových Sebraných spisů chybějí.

... pasáž o zvěsti o pastoru Niemollerovi, která byla svého času velice rozšířená v tisku. Toto místo vypouštím, protože podle novějších informací, které se ke mně dostaly, události tak neprobíhaly. Protože se mi zvěst o tom, že prý se pastor Niemoller chtěl dát vládě k dispozici jako velitel ponorky, zdála přece jen příliš příšerná, uvedl jsem ji také jen v tázací formě. Psal jsem: „Tomu, že... Niemoller dobrovolně a s plným vědomím o řádění vlády nabídl svou ruku a pomoc? Pevně doufám,... že tato zvěst není pravdivá.” Protože se mi z dů-

věřhodné strany dostalo jiného vyličení, nechci těmi zvěstmi zatěžovat někoho, kdo je nevinný, a proto jsem v tomto druhém vydání svého článku vypustil všechno, co jsem v této věci předkládal k úvaze. Vždyť znám příliš dobře z vlastní zkušenosti, jaké odporné síly se podílejí na tvoření pověsti, než abych chtěl poskytovat pomoc nekontrolovaným a neodpovědným projevům názorů. Pastor Niemoller se v současném Německu osvědčuje jako konstruktivní mravní síla, které můžeme přát jen co možná největší úspěch.

V této souvislosti bych se chtěl také zmínit o tom, že v zahraničním tisku jsou mi do úst vkládána prohlášení, která jsem nikdy neučinil. Mé autentické názory jsou obsaženy v tomto článku. Všechno, co jisté tiskové zprávy tvrdí kromě toho nebo kolem toho, může čtenář klidně pominout jako podvod.)

Se zřetelem na tyto hrozné věci bude znamenat opravdu málo, když diagnózu méněcennosti jednou obrátíme a místo na zavražděného ji použijeme na vraha, a to s plným soucitem, že zraníme všechny Němce, kteří protrpěli svou národní bídu s plným pochopením.

Ano, člověku to působí bolest, když působí bolest jinému. Avšak my jako Evropané - k nimž patří Němci jako bratři - jsme zraněni, a proto zraňujeme, jak už bylo řečeno, ne proto, abychom mučili, nýbrž proto, abychom našli pravdu. Stejně jako kolektivní vina týká se i diagnóza duchovního stavu celého národa a navíc ještě celé Evropy, jejíž duchovní stav už delší dobu vůbec není normální. Ať to tedy zní příjemně, anebo nepříjemně - jakpak je tomu s naším uměním, nejjemnějším registračním nástrojem duše národa? Copak znamená všude rozšířená nadvláda nepředstíraného patologična v malířství? Ta atonální hudba? To dalekosáhlé působení záhadného Ulyssa atd? V jádru je to totéž, co se v Německu stalo v politice. Evropan, běloch vůbec, je ovšem těžko schopen posoudit své vlastní duchovní rozpoložení. Vězí v něm příliš hluboko. Vždycky jsem si přál, abych se mohl na Evropana podívat jinýma očima, a také se mi poštěstilo na mnoha cestách navázat tak blízké vztahy s exotickými lidmi, že jsem byl schopen se na Evropana podívat jejich očima. Běloch je nepochybně nervózní, uspěchaný, neklidný, nestabilní a (v očích exotických lidí) posedlý nejztrřetnějšími myšlenkami bez ohledu na nadání a energii, díky nimž si všeobecně připadá jako nadřazený. Hanebné činy, kterých se dopustil na exotických národech, se nedají spočítat, čímž se ovšem - dobře si to pamatujme - nepromíjí ani jediný nový hanebný čin; špatný jednotlivec rovněž není o nic lepší, když se pohybuje v nekonečně veliké špatné společnosti.

Primitivové se bojí konvergujících os pohledu Evropana, které se jim zdají jako malochio (zlověstné). Jeden náčelník kmene Pueblo se mi svěřil s přesvědčením, že všichni Američané (jediní běloši, které znal) jsou pomatení, a svůj názor odůvodňoval tak, že v tom člověk bez problémů mohl poznat popis posedlého. Proč ne, vždyť jsme v sobě také - poprvé od pravěku - dokázali zadusit celou původní oduševnělost přírody; bohové nejenže sestoupili ze svých nebeských planetárních obydlí nebo z nich spíš byli odstraněni a proměnili se především v chronické demony, ale i jejich množství, ve kterém se ještě v dobách Paracelsových vesele proháněli po horách, lesích, vodách a lidských příbytcích, se vlivem vzrůstající vědecké osvěty scvrklo na nepatrné zbytky a nakonec zmizelo docela. Od nepamětných dob byla příroda vždycky oduševnělá. Teď žijeme poprvé v odduševnělé a odbožštěné přírodě. Nikdo nepopře významnou roli, kterou

v minulosti hrály tyto síly lidské duše označované jako „bohové“. Pouhým aktem osvícenství přestali sice přírodní bohové platit, ne však příslušné psychické faktory, jako je například sugestibilita, nekritičnost, úzkostnost, sklon k pověrám a předsudkům, zkrátka všechny známé vlastnosti, které umožňují posedlost. Ačkoli je příroda odduševnělá, jsou psychické podmínky, které produkují démony, stejně aktivní jako předtím.

Démoni také skutečně nezmizeli, ale jen změnili podobu. Staly se z nich nyní nevědomé psychické síly. S tímto resorpčním procesem šla ruku v ruce vzrůstající inflace já, což se dost zřetelně projevuje asi od 16. století. Člověk konečně začal vnímat psyche, začal dokonce objevovat nevědomí, což - jak dokazuje historie - byla zvlášť trapná záležitost. Vždyť člověk si myslel, že se vypořádá se všemi přízraky, a tu se ukázalo, že už sice nestraší v komoře mezi harampádím nebo na staré zřícenině, ale patrně v hlavách zdánlivě normálních Evropanů. Rozšířily se tyranské, obsedantní, entuziastické, zaslepující ideje a lidé začali věřit nejabsurdnějším věcem, jak to právě dělají posedlí šílenci.

To, co jsme teď zažili v Německu, je jen první výbuch všeobecného duchovního odcizení, invaze nevědomí do prostor zdánlivě obstojně uspořádaného světa. Celý národ a navíc nesčetné miliony lidí z národů jiných byly strženy do krvavého šílenství zničující války.

Nikdo nevěděl, co se s ním děje, nejméně pak Němec, který se svými vedoucími psychopaty dal hnát na jatka jako zhypnotizovaná ovce. To je ostatně povaha vyvolenosti Němce, že vůči duchovnímu nebezpečí, které doléhalo na Evropu, projevil nejmenší odpor. Na základě svého nadání by snad Němec mohl být i tím, kdo by z prorockého případu Nietzscheho dokázal vyvodit závěry, které by mohly Evropu před katastrofou zachránit. Nietzsche je německý až do poslední nitky své povahy, až po nepochopitelný, výlučný symbolismus svého šílenství. Z

psychopatické slabosti se zabývá „plavou bestíí“ a „nadčlověkem“. Jistě to nebyly zdravé prvky německého národa, které těmto patologickým fantaziím pomohly k úspěchu, jenž překonal vše, co zde až dosud bylo. Spřízněná slabost německé povahy se pro hysterické fantazie tohoto druhu ukázala jako přístupná i přesto, že Nietzsche nejen velmi kriticky smýšlel o německém šosákovi, ale sám kritice poskytl rozsáhlou útočnou plochu. Německý duch tak opět dostal cennou příležitost k sebepoznání - a propásl ji. Co všechno by se tehdy dalo poznat ze sentimentálnosti a přepjatosti Wagnerovy hudby.

Ale ďábel (skrže nešťastné založení říše v r. 1871) vyšel vstříc německému duchu vnadidlem moci, materiálního vlastnictví a národní

pýchy a přiměl národ k tomu, aby své proroky napodoboval a bral je doslova, ale aby je nepochopil. A tak se duchovní Němec dal svést těmito neblahými klamy, dávno známými satanskými pokušeními, místo aby se zabýval bohatstvím svých duševních možností, které mu právě díky velkému napětí mezi jeho vnitřními protiklady poskytovaly výhodu. Němec zapomněl na své křesťanství, svého ducha prodal za techniku, svou morálku vyměnil za cynismus a své nejvyšší snažení zaprodal silám ničení. Všichni ostatní jistě dělají něco podobného, existují však opravdu vyvolení lidé, kteří něco takového dělat nesmějí, protože by měli usilovat o vyšší poklady. Německý národ každopádně nepatří k těm, které se mohou beztrestně kochat mocí a vlastnictvím. Zamysleme se nad tím, co pro Němce znamená antisemitismus: pokouší se největší vlastní chybu vymýtit v někom jiném. Už jen na tomto symptomu by býval Němec mohl poznat své zhoubné scestí.

Po poslední světové válce měl svět začít přemýšlet, a především pak Německo, které je vlastním orgánem evropské problematiky. Avšak duch se proměnil v „ne-ducha“, odvrátil se od svých rozhodujících otázek a hledal řešení ve své vlastní negaci. Jak jiné to bylo v období reformace. Na nedostatečnost tehdejšího křesťanského světa odpověděl německý duch činem reformace: způsobem odpovídajícím německému uvolňování páru protikladů -

poněkud příliš extrémně - bylo s vaničkou vylito i dítě. Avšak buď jak buď, německý duch se tehdy před svou problematikou neschovával. O tom, co se dělo v době Goethově, se zmiňovat nechci. Ale Goethe předložil jako prorok svému národu Fausta se smlouvou s ďáb-lem a s vraždou Filemona a Baucidy. Když Jakob Burkhardt říká, že Faust rozezvučel v duši Němce strunu, musel Faust doznívat. U Nietzscheho narážíme na ozvěnu nadčlověka, amorálního pudového člověka, jehož bůh je mrtev, a on sám se přirovnal k božství nebo spíše k démonii a je mimo dobro a zlo. A kam se u Nietzscheho podělo to, co je ženské, kam se poděla duše?

Helena zmizela v Hádu a Eurydika se už nevrací. Ohlašuje se osudová travestie zapřeného Krista: nemocný prorok je sám Ukřižovaný, ba při pohledu ještě více zpátky je to sám rozsápaný Dionýsos-Zagreus. Neboť šílicí prorok ukazuje zpět do dávnověku, který se stal podsvětím. Jeho zážitek vnitřního povolání je u něho skučící lovec, bůh šumících lesů a opojení, divoch všecek posedlý duchy zvířat.

Tak jako Nietzsche na schizma křesťanství prorocky odpovídá uměním myšlenky, odpovídá na ně jeho bratr Richard Wagner uměním citu,

uměním hudby. Hlučně a opojně vyplouvá germánský dávnověk, aby vyplnil zející průlom církve. Wagner se zachraňuje Parsifalem, což mu Nietzsche nemůže odpustit, avšak hrad svatého grálu zmizel do neznámé země. Poselství bylo oslyšeno a znamení přehlédnuto. Jen orgiasmus se roznítil a rozšířil se jako epidemie. Opojný bůh Wotan zvítězil. To odposlouchal Junger (v Mramorových útesech) správně: divoký lovec přichází do země a s ním epidemie posedlosti, větší než vše, co v tomto ohledu kdy produkoval středověk. Nikde na světě nehovořil evropský duch zřetelněji než v Německu a nikde nezůstal tragičtěji nepochopen.

Ted' Německo zakusilo smlouvu s ďáblem a její nevyhnutelné následky, je rozsápáno jako Zagreus, zhanobeno divochy svého Wotana, obelstěno o zlato a světovládu, pošpiněno výměty nejhlubší propasti.

Němec musí pochopit rozhořčenost světa. Vždyť se od něho přece očekávalo něco docela jiného. Všichni uznávali jeho nadání a zdatnost a nikdo nepochyboval o jeho schopnosti vykonat něco velikého. O to hlubší bylo zklamání. Už kvůli německému osudu nesmí ted' Evropan propadnout klamu, že všechno zlo je lokalizováno v Německu. Spíš si musí uvědomit, že německá katastrofa je jen krizí evropské nemoci vůbec: už dávno před Hitlerovou érou, ba ještě před první světovou válkou se ukazovaly první symptomy duchovní proměny Evropy. Středověký obraz světa se rozpadl, zmizela metafyzická autorita nadřazená tomuto světu a vynořila se znovu v lidech. Vždyť Nietzsche předpověděl, že Bůh je mrtev a že jeho dědicem se stane nadčlověk, fatální tanečník na laně a blázen. Je to nezměnitelný psychologický zákon, že projekce, která se stala vratkou, se opět vrací ke svému počátku.

Když tedy někdo přijde na podivnou myšlenku, že Bůh je mrtev nebo že vůbec neexistuje, psychický obraz Boha, který představuje určitou dynamickou a psychickou strukturu, se vrací zpět do subjektu a vytváří „podobnost Bohu“, totiž všechny vlastnosti, které patří jen šílenému člověku, a vedou proto ke katastrofě.

Je to veliký problém v oblasti celého křesťanstva: kam se poděla autorita dobra a práva, která byla až dosud metafyzicky zakotvena? Je to skutečně jen brutální síla, která rozhoduje o všem? Je poslední instancí skutečně jen vůle člověka, který má právě moc?

Kdyby Německo zvítězilo, člověk by něčemu takovému mohl skoro uvěřit. Jelikož však tisíciletá říše násilí a bezpráví trvala až do svého definitivního zhroucení jen několik málo roků, dalo by se z toho vyvodit poučení, že žádný strom přece jenom neroste do nebe a že ty druhé síly jsou přinejmenším stejně tak činné, aby koneckonců zničily násilí a

bezpráví, a že se proto nevyplácí stavět na nesprávných výchozích zásadách. Ale tak rozumně to bohužel ve světových dějinách vždycky nechodí.

„Přípodobnění Bohu” nepozvedá člověka k božství, nýbrž jen k vypínavosti a podněcuje v něm všechno zlé. Vzniká ďábelská karikatura člověka, která je pro všechno lidské nesnesitelná. Tímto sprátkem je člověk trýzněn, a proto trýzní jiné. Je sám v sobě rozštěpen, je smíšeninou nevysvětlitelných rozporů. To je obraz hysterického duševního stavu nebo „bledého zločince”, abychom mluvili jako Nietzsche. Osud konfrontoval Němce s jeho vnitřním soupeřem: Mefistofeles je konfrontován s Faustem a Faust už nemůže říkat: „Tak tohle bylo jádro pudlíka,” ale musí dodat: „To je můj rub, mé alter ego, můj bohužel až příliš skutečný, už nepopíratelný stín.”

Není to jen německý osud, ale je to i osud evropský. My všichni můžeme poznat stín, který se vznáší za člověkem této doby. Nemusíme Němci vyčítat ďábelského skřeta.

Skutečnosti mluví srozumitelnou řečí, a kdo této řeči nerozumí, tomu není pomoci. Každý musí vlastně vypátrat sám u sebe, co je potřeba s tou strašlivou vizí udělat. Vždyť to opravdu není nic zanedbatelného, když člověk ví o své vlastní vině a o svém vlastním zlu, a není to zrovna výhra, když ztratí svůj stín z očí. Vědomí viny má totiž tu přednost, že člověk je v důsledku toho schopen na své vině něco změnit nebo zlepšit. Co zůstává v nevědomí, to se jak známo nemění nikdy, jen ve vědomí se dají provést psychologické korektury. Vědomí viny se proto může stát mocným morálním popudem. Při každé léčbě neurózy se musí vyhledat stín, jinak se nic nemůže změnit (což ostatně není žádná nově objevená pravda). V tomto ohledu spoléhám na ty části těla německého národa, které zůstaly zdravé, že z těchto skutečností vyvodí závěry. Bez viny není bohužel žádné duševní zranění a žádné rozšíření duchovního horizontu. Copak to říkal Mistr Eckhart?: „Proto Bůh také zavěsil bídu hříchu nejčastěji právě nad lidmi, které chtěl vyvolit k velikým věcem. Pohleďte přece: kdo byl našemu Pánu milejší a příjemnější než apoštolové? Nezůstal ani jeden, jenž by neklesl, všichni byli smrtelnými hříšníky!”

Kde je vina velká, může se k ní přidružit také ještě větší milost. Taková událost způsobuje vnitřní proměnu, která je nekonečně závažnější než politické a sociální reformy, jež vesměs k ničemu nejsou v rukou lidí, kteří sami nejsou v pořádku. Na to se stále znova zapomíná, poněvadž jsme fascinováni poměry kolem nás, a proto strnule stojíme, místo abychom zkoušeli svá srdce a svědomí. Každý demagog z těchto lidských slabostí

těží tím, že s pokřikem co možná největším poukazuje na to, co je vnější a co není v pořádku. V první řadě a absolutně rozhodujícím způsobem však není v pořádku člověk.

Němec má dnes jedinečnou možnost obrátit svůj pohled k vnitřnímu člověku, i když jeho vnější život je těžký. A tím by mohl napravit hřích opomenutí, který se těžce dotýká celé naší kultury: všechno se dělalo pro venek, vědy člověk zušlechtil do nepředstavitelnosti, techniku vystupňoval do nezměrnosti, avšak člověka samého, jenž by měl tyto nádherné věci rozumně řídit a spravovat, toho jednoduše předpokládáme, aniž bereme v úvahu skutečnost, že mravně a psychologicky není těmto změnám ještě vůbec přizpůsoben, ale že se naivně, jako nějaký černoš těmito nebezpečnými hračkami kochá, a přitom vůbec netuší, jaký stín za ním číhá na příležitost, aby ji uchopil lačným chvatem a obrátil ji jako zbraň proti ještě nedospělému, dětinsky nevědomému člověku. Kdo jiný onu bezmoc, ono vydání napospas temné moci zažil bezprostředněji než právě Němec, který padl do spárů Němců?

S rozumným přijetím kolektivní viny by se udělal veliký krok kupředu. Avšak to samo o sobě ještě neznamena vyléčení, stejně jako se žádný neurotik neuzdraví pouhým porozuměním. Ještě je třeba odpovědět na otázku: Jak já žiji s tímto stínem? Jakého postoje je zapotřebí, aby se i navzdory zlu dalo žít? K tomu, aby se našly odpovědi na tyto otázky, je zapotřebí dalekosáhlé duchovní obnovy, která nikomu nemůže být dána, ale které musí člověk dosáhnout sám. Také není možné bez revize používat staré formule, které měly kdysi hodnotu, neboť věčné pravdy nelze mechanicky předávat: věčné pravdy se musejí v každé epoše nově zrodit z lidské duše.